

přepracován (a bylo oslabeno jeho výrazně protizápadní zaměření) na základě dochovaných agiografických popisů života sv. Ludmily; z původního Sávvova textu byly tedy nakonec použity jen zlomky a většina zde předkládaného textu je vystavěna hlavně na úryvcích ze čtyř starých českých legend:

- 1. „Umučení svaté Ludmily.“ Latinské zpracování legendy o svaté Ludmile – podle staroslovanské legendy, sepsané v Čechách na sklonku doby svatého Václava (v překladu Bohumila Ryby).
- 2. „Život a umučení svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily.“ Od Kristiána, mnicha kláštera břevnovského, sepsaný latinsky v letech 993—996 (v překladu Jaroslava Ludvíkovského).
- 3. „Druhá staroslověnská legenda o svatém Václavu.“ Z konce 10. století (v překladu Josefa Vašici).
- 4. „O svaté Ludmile.“ Homilie hájící úctu svaté Ludmily z konce 11. století („Factum est...“ v překladu Jaroslava Ludvíkovského); odtud také pochází většina textu závěrečné modlitby akathistu. (Zde byla inspirace ke dvěma veršům akathistu převzata i z předmluvy V. Chaloupeckého, který v ní píše jednak o tom, že sv. Ludmila byla „nejhorlivější propagátorkou nové víry a pravou ochránkyní mladého křesťanství Metodějova“, které však „po rozchodu církve východní a západní roku 1054 pokládáno bylo za věc nedovolenou a za kacírství“. A dále pak tam píše, jak „měla být její úcta nyní přivedena k zapomenutí“ a sám latinský „pražský biskup Heřman odbyl abatyši z kláštera sv. Jiří, kde Ludmila byla pohřbena, hněvivými slovy: »Nemluv mi, paní, o její svatosti!«“)

Použito bylo i několik veršů ze současného ruského akathistu sv. Ludmily, který je však jinak dosti povšechně obecného obsahu. Dále byly do textu zapracovány ještě fragmenty z některých dalších legend.

Ke stichirám na večerní. První tři stichiry na „Hospodine, k tobě volám“ i „Sláva“ po nich následující a pak „Sláva“ po stichirách na stichovně jsou inspirovány vzorem stichir ke svaté kněžně Olze Ruské. Ostatní stichiry jsou novou tvorbou vyvěrající z textů legend o sv. Ludmile a z Evangelia.

Znění typikonální poznámky pro aplikaci stichir ke dvěma svátkům sv. Ludmily je v podstatě převzato od autorů služby světiteli mučedníku Gorazdovi, stejně jako jejich návrh zařazení liturgického uctívání největších českých světců v hierarchii církevních svátků.

*Použitá ikonografie © Iveta Kadlecová
V Jihlavě 2007—13 (v. 0.81)*

Služba ke svaté mučednici Ludmile

Ke dnům 16. (29.) září a 21. října (3. 11.)

(Návrh služby večerní i liturgie)

Na velké večerní

Blažený muž...

Stichiry na »Hospodine, k tobě volám« (6. hlas)

Bohomoudrá Ludmilo, duchovní dcero sv. Metoděje, babičko knížete Václava, odchovaná apoštolským učením! Tvá veleslavná památka září jako hvězda nad českou zemí. Osvícena mocí Svatého Ducha vytáhla jsi do boje proti pohanství, a tím jsi vyhlásila válku ďáblu. Celou českou zemi jsi vítězně osvobodila a její lid vyvedla ze tmy nevědomosti ke Slunci – Kristu. Jeho pros za ty, kdo slaví tvou památku!

Duchovním prozřením jsi zahanbila nepřítel, jenž oklamal Evu, a rozdrtila jsi modly, jimiž klamal český lid. Zakládala jsi chrámy, v nichž rozkvétal Bohem štípený rajský sad církve, kde jsi vztyčila kříž – strom života a prostřela tabuli Božího pokrmu, nevyčerpatelný pramen krve Kristovy. Z něho jsi pila, a proto zůstáváš nesmrtelnou a stále prosíš za nás za všechny.

Jásejte duchovně, všechny končiny českých zemí, uctívající památku bohomoudré kněžny. Vždyť ona naučila němé Čechy promluvit k Bohu slovanskou liturgií. Osvětitelka a mučednice Ludmila stále prosí Boha spolu s přesvatou Bohorodicí, aby byli vysvobozeni z béd a soužení ti, kdo ji dnes s vírou opěvují a sklánějí se před jejími svatými ostatky.

Další stichiry (k přenesení ostatků)

Ó, vznešená paní duchovního rozbřesku nad českou zemí! Abys rozžehla světlo dne nad otčinou svou, nejprve

lého bdění; koná-li se jen velká večerní s litíjí bez bdění, pak tropary v předvečer neděle takto: nedělní, sv. Ludmile, „Raduj se, Bohorodice Panno“. Jestli se z nějakých důvodů nekonala litíje, ale slouží se jen velká večerní bez požehnání chlebů, pak v předvečer neděle tropary: nedělní, „Sláva“ sv. Ludmile, „I nyní“ propustný (tj. závěrečný) bohorodičen z oktoichu dle hlasu nedělního troparu. • **Není-li předvečer neděle:** tropar sv. Ludmile (dvakrát), pak „Bohorodice Panno“ (jednou). Jestli se z nějakých důvodů nekonala litíje, ale slouží se jen velká večerní bez požehnání chlebů, pak tropary tyto: sv. Ludmile, „Sláva... I nyní...“ propustný (tj. závěrečný) bohorodičen z oktoichu dle hlasu troparu sv. Ludmily. •• Tropary při žehnání chlebů – vždy bez »Sláva...« »I nyní...«

• Služba dalším svatým, kteří mají toho dne památku, se může konat na malé večerní před velkou večerní.

• **Na liturgii (v chrámu zasvěceném některému svatému, tj. nikoliv svátku Páně či Bohorodice).** Je-li neděle – tropary na malém vchodu: nedělní, chrámu a Ludmile. Kondak nedělní (chrámu), »Sláva...« kondak Ludmile, »I nyní...« „Nezahanbitelná zastánkyně...“ Prokimen, apoštol, evangelium a zpěv ke svatému přijímání – nedělní a Ludmile. •• Není-li neděle: začátek liturgie a blahoslavenství jako v neděli. Tropary na malém vchodu: (chrámu) Ludmile. Kondaky: (chrámu) »Sláva...« Ludmile, »I nyní...« „Nezahanbitelná zastánkyně...“ (*Je-li chrám zasvěcen Bohorodici, pak se místo kondaku „Nezahanbitelná zastánkyně...“ vždy bere kondak chrámu, který se tudíž přesouvá na závěr zpěvu kondaků.*) Prokimen, apoštol, evangelium a zpěv ke svatému přijímání – Ludmile.

* Zvláštní typikonální případ: je-li chrám zasvěcen sv. Ludmile a její svátek připadne na neděli, slouží se téhož dne večerní s opuštěním chrámového svátku. Postup večerní je jako u tzv. „všednodenní“. Stichiry se berou takto: na prvních stichirách se berou nejprve 3 stichiry sv. Ludmile a pak 3 stichiry svatému následujícího dne. „Sláva“ Ludmile. „I nyní“ dogmatik 6. hlasu: „Kdož by nevelebil tebe...“ Vchod není. Světlo tiché. Prokimen dne. Paremije se neberou. Hned následuje: „Dejž, Hospodine, abychom večer tento...“ a poté prosebná ektenie. Litíje není. Stichiry na stichovně – Ludmile. „Sláva“ Ludmile. „I nyní“ nedělní bohorodičen dle hlasu Slávy. Tropary po Otčenáši: Ludmile. „Sláva“ a tropar svatému následujícího dne. „I nyní“ nedělní propustný bohorodičen dle hlasu Slávy. Následuje ektenie a propuštění. (Opuštění chrámového svátku se nekoná, je-li následujícího dne svátek nebo památka světce s polyjelejem nebo bděním, což však není případ dnů následujících po obou památkách sv. Ludmily.)

Poznámka editora (k akathistu i službě)

Při sestavování akathistu (2007) se původně vycházelo se z akathistu sestaveného achimandritou Sávvou (Opava 1977). Ten však byl zásadně

horodice Panno“ (dvakrát) a tropar sv. Ludmile (jednou) [neslouží-li se bdění, ale koná-li se litije, pak je možno zpívat tropary i takto: nejprve nedělní, pak Ludmile a nakonec svátku Povýšení]. • Není-li předvečer neděle, tedy svátku Povýšení (dvakrát), sv. Ludmile (jednou).

* Pokud je chrám zasvěcen sv. Ludmile a její svátek připadne na „neděli po Povýšení“, služba Povýšení se na večerní i na liturgii úplně vynechává. Na prvních stichirách se berou 4 nedělní a šest Ludmile. Bohorodičny po všech stichirách jsou nedělní. Tropary po Otčenáši: nedělní, Ludmile a „Bohorodice Panno“ [nebo koná-li se bdění, tak: „Bohorodice Panno“ (dvakrát) a tropar sv. Ludmile (jednou)].

❖ **Na liturgii** (v chrámu zasvěceném některému svatému, tj. nikoliv svátku Páně či Bohorodice). Je-li neděle (v posváteční době Povýšení svatého Kříže) – tropary na malém vchodu: nedělní, svátku Povýšení a Ludmile. Kondaky: nedělní, »Sláva...« Ludmile, »I nyní...« svátku Povýšení. Prokimen, apoštol, evangelium a zpěv ke svatému přijímání – nedělní a Ludmile. • Není-li neděle: začátek liturgie a blahoslavenství jako v neděli. Tropary na malém vchodu: svátku Povýšení (chrámu) a Ludmile. Kondaky: (chrámu) »Sláva...« Ludmile, »I nyní...« svátku Povýšení. Prokimen, apoštol, evangelium – Ludmile. Místo „Jest vpravdě důstojno...“ se bere irmos 9. písně kánonu svátku Povýšení. Zpěv ke svatému přijímání: svátku Povýšení a Ludmile. * (Pokud je chrám zasvěcen sv. Ludmile, postupuje dle výše uvedeného jen s tím rozdílem, že služba svátku Povýšení se vynechává, a dále: prokimen, apoštol, evangelium a zpěv ke svatému přijímání se berou jen Ludmile.)

Svátek památky přenesení svatých ostatků mučednice Ludmily – 21. října / 3. listopadu. Při liturgickém slavení svátku translace jejího těla se může použít celá zde uvedená služba. Zde jsou typikonnální poznámky ke službě sv. Ludmile v tento den – ❖ **při večerní:**

Je-li předvečer neděle, stichiry „Hospodine, k tobě volám“ na 10; nejprve bereme čtyři stichiry nedělní a potom šest stichir svaté Ludmile. • **Není-li předvečer neděle,** postupujeme takto: stichiry na „Hospodine, k tobě volám“ se berou na 8, což vyžaduje první a druhou stichiru číst dvakrát. • „Sláva“ sv. Ludmile. Po „I nyní“ se zpívá dogmatik 6. hlasu (Kdož by nevelebil tebe...) (Je-li předvečer neděle, tak místo toho dogmatik příslušného nastupujícího hlasu.) Vchod. • Prokimen dne a paremije, které jsou zde uvedeny. • Litijní stichiry jak jsou zde uvedeny včetně „Sláva“. Po „I nyní“ zpívat bohorodičen uvedený v příloze. • **Stichiry na stichovně:** je-li předvečer neděle, berou se stichiry nedělní, pak „Sláva“ sv. Ludmile a po „I nyní“ nedělní bohorodičen na stichovně podle nastupujícího hlasu; • není-li předvečer neděle, čtou se všechny tři stichiry sv. Ludmile, pak „Sláva“ sv. Ludmile, pak „I nyní“ a bohorodičen na stichovně nedělní z 8. hlasu. • **Tropary po Otčenáši** při požehnání chlebů: **je-li předvečer neděle,** pak „Bohorodice Panno“ (dvakrát) a tropar sv. Ludmile (jednou) [tak je to dle typikonu pro službu ce-

jsi vyhnala noc pohanství ze srdce svého a uvedla tam Slunce – Krista. Tmu modlářství jsi zaplašila tím, že sis zamilovala uctívání jednobytné svaté Trojice. Světlonosná denice, světlo víry jsi k nám uvedla, světlu Božskému jsi skromně sloužila, se světlem Kristovým ses ctnostmi a modlitbou i pústy spojila, a proto světlo nebeské v noci zářilo i na hrobě tvém. Ty, která i po zesnutí svém dáváš světlo slepým, nauč nás otevřít se světlu lásky Boží a vzplanout láskou ke Kristu, abychom zavrhlí marnost a zasnoubili se s věčným Ženichem Církve. [Mat 9,15]

Ó, vznešená paní Ludmilo! Okrášlila ses duchovními perlami ctností, korunou víry a náhrdelníkem milování Krista. Hlavu sis krášlila diadémem pamatování na Boha, uši své zlatem naslouchání Evangeliu. Na ruce sis navlékla stříbrné náramky dobrých skutků pečování o nemohoucí. Nohy tvé byly ozdobeny tím, že jsi chodila ve šlépějích přikázání Božích. Celá ses zahalila do vzácného závoje spředeného z nitek zbožného uvažování a myšlenek na nebeské. Takto oděna, skvěješ se jako nevěsta pro milovaného Ženicha svého.

Ó, vznešená paní, kněžno česká! Zbožný Václav nechal vyzdvihnout ze země drahocenné tělo tvé jako nejvzácnější poklad, který obohatil víru Čechů novými zázraky. Nalezeno totiž bylo v zemi tělo Ludmilino nedotčené tlením, oděné v nerozpadlý šat, a s velikou radostí přenesli je z Tetína do Prahy. Tam zástupy, hledíce na neporušené ostatky své ochránkyně a panovnice, jásaly a vzdávaly Kristu díky. Pročež i my voláme: „Úctyhodná paní, schránka s tvými ostatky stala se svatostánkem Čechů a pramenem zázraků a uzdravení. Matko a podpora naše, uzdravuj duše lidu svého z choroby slabé víry!“

Sláva...

Okřídčila jsi mysl svou ke hledání Boha a vzlétla nade vše viditelné stvoření. Tak jsi poznala Hospodina, Tvůrce všehomíra, neboť křtem znovuzrozena zamilovala sis Krista nade všechno v srdci svém. Požívajíc ovoce ze stro- mu života, zůstáváš navěky neporušená, Ludmilo, stále oslavovaná.

I nyní...

(Bohorodičen dle typikonu a vchod s kadidlem)

Světlo tiché... Prokimen dne

Paremije

Žalmista: Čtení z knihy proroka Isaiáše.

Tak praví Hospodin: „Shromáždili se všichni národové, shromáždí se i jejich knížata. Kdo z nich to oznámí? Aneb kdo z nich slyšel, co bylo na počátku? Kdo to vypoví? Ať si přivedou svědky a ospravedlní se, aby bylo možno to vyslechnout a říci: To je pravda! Vy jste mými svědky.“ Praví Hospodin Bůh: „Také já budu svědek skrze služebníka, jehož jsem si vyvolil, abyste pochopili a uvěřili mi; pak poznáte, že Já Jsem. Předemnou nebylo jiného Boha a nebude ho ani po mně. Já jsem Bůh a není jiné spásy mimo mne. Já jsem zvěstoval, já jsem zachraňoval i hubil, a ne nějaký cizí *bůh* mezi vámi. Vy jste mi svědky a já jsem Hospodin Bůh, už od počátku Já Jsem, a není, kdo by vysvobodil z mých rukou. Učiním a kdo to zvrátí?“ Tak praví Hospodin Bůh, svatý Israele, který vás vysvobozuje. *[Isaiáš 43,9—14; dle pravoslavného znění v Mineji]*

Žalmista: Čtení z knihy Moudrosti Šalomounovy.

Duše spravedlivých jsou v ruce Boží a trápení se jich nedotkne. Očím nerozumných se zdá, že umřeli, a jejich odchod

Poznámka o typikonu služby ke sv. Ludmile

Služba sv. Ludmile je koncipována jako svátek velikého světce, který můžeme v pravoslavné hierarchii důležitosti svátečních dnů zařadit mezi ty, které jsou v bohoslužebných knihách označeny křížkem (bez půlkruhu), což odpovídá svátku významného místního světce (takto jsou označeny i dny slavných ruských svatých). Dle bohoslužebné ústavy (typikonu) pravoslavné církve to znamená službu s polyjelejem a je-li to vůle představeného, může být i s bděním (kde je chrám zasvěcen tomuto světci, mělo by bdění jistě být; hymny pro jitřní bohoslužbu však zatím nejsou). Zcela jistě se však předpokládá liturgické uctění svátku sv. Ludmily velkou večerní s litijí a žehnáním chlebů, což se koná v předvečer svátečního dne. Všechny k tomu náležející stichiry jsou zde k dispozici.

Sv. Ludmila má v roce dva dny příhodné k uctívání její památky (jak jsou uvedeny v legendě „Umučení sv. Ludmily“, která byla zpracována podle staroslovanské legendy sepsané v Čechách na sklonku doby sv. Václava). Den zesnutí a den přenesení (translace) svatých ostatků (což se v pravoslavném světě obvykle označuje jako „nalezení svatých ostatků“ a je to buď předzvěstí kanonizace či jádrem tohoto aktu). U významných svatých bývá zvykem světit oba tyto dny jako jejich svátek.

Hlavní svátek sv. Ludmily v den jejího umučení – 16. / 29. září. Tento den se nachází v posvátečním období Povýšení svatého Kříže Páně (což je svátek z dvanáctera). Proto se služba svatě Ludmile při liturgickém slavení tohoto jejího svátku spojuje se službou svátku Povýšení. ♣ **Na večerní** se koná takto:

Je-li předvečer neděle (tj. je tzv. „neděle po Povýšení“), stichiry na „Hospodine, k tobě volám“ na 10; nejprve bereme tři stichiry nedělní, poté tři svátku Povýšení, a potom čtyři stichiry svatě Ludmile. ♣ **Není-li předvečer neděle**, postupujeme takto: stichiry na „Hospodine, k tobě volám“ na 8; nejprve tři stichiry svátku Povýšení, pak pět stichir sv. Ludmile. ♣ „Sláva“ sv. Ludmile. „I nyní“ bohorodičen svátku Povýšení (je-li předvečer neděle, tak místo toho dogmatik příslušného nastupujícího hlasu). Vchod. ♣ Prokimen dne. ♣ **Paremije** uveden ve službě sv. Ludmily. ♣ **Litijní stichiry:** tři stichiry sv. Ludmile, „Sláva“ sv. Ludmile, „I nyní“ a bohorodičen ze svátku Povýšení. ♣ **Stichiry na stichovně:** je-li předvečer neděle, berou se stichiry nedělní, pak „Sláva“ sv. Ludmile a „I nyní“ nedělní bohorodičen na stichovně podle nastupujícího hlasu; ♣ není-li předvečer neděle, čtou se všechny tři stichiry sv. Ludmile, pak „Sláva“ sv. Ludmile, poté „I nyní“ a bohorodičen svátku Povýšení. ♣ **Tropary po Otčenáši** při požehnání chlebů: je-li předvečer neděle, pak „Bo-

lenou a za kacírství“. A dále pak tam píše, jak přestože „Ludmila již v 10. století stejně v církvi západní jako v církvi východní byla uznávána za světicí, měla být její úcta nyní přivedena k zapomenutí“. K tomu se vztahuje z pozdější doby tato zajímavá zpráva (stručně zmiňovaná i Chaloupeckým): „Třetího října 1100 byl svěcen nový kostel sv. Petra a abatyše Windelmuth předložila pražskému biskupovi Hermanovi mezi ostatky určenými pro oltářní schránku, také část závoje sv. Ludmily. Nato biskup rozhorleně reagoval: »Paní, nemluv mi o její svatosti, nech stařenku, ať odpočívá v pokoji.« K tomu abatyše pravila: »Nemluv, pane, nemluv tak; neboť Bůh pro její zásluhy mnoho velikých věcí denně činí.« Vhodil tedy biskup látku na uhlí sálající plameny. Kupodivu! Obláček kouře a plamének vyšlehl kolem látky, ale nic jí neuškodil. A k zvětšení zázraku přispěla i ta věc, že pro silný žár nebylo možno látku dlouho vyjmouti z plamenů; a když konečně byla vyňata, jevila se tak celá a pevná, jako by téhož dne byla utkána. Této zkoušce ohněm byl přítomen i kronikář Kosmas, který o tom píše: »Tímto zřejmým zázrakem byli jsme – biskup i my všichni – tak překvapeni, že jsme ronili radostí slzy a vzdávali díky Kristu.« (Kosmova kronika česká)

Požadavek latinské církve, která převládla v naší zemi, na zapomenutí sv. Ludmily se „bolestně dotýkal české duše, která tím měla být připravena o svou první světicí. Proti této snaze píše autor Homilie o svaté Ludmile („Factum est...“ z konce 11. stol.), který je už srozuměn s tím, že je nutno zapomenout na to, že Ludmila přijala křest od sv. Metoděje a že mu byla oddána celou vroucností své křesťanské duše. Mají se však kvůli tomu Češi zřítci své první prostředkyně a ochránkyně u trůnu nebeského? Proti tomu se bouří srdce autora homilie a nadšenými slovy ji velebí a hájí zbožné uctívání sv. Ludmily. Vznik této homilie souvisí patrně se zánikem slovanské bohoslužby (*myslí se na oficiální rovině církevního života; pozn. naše*), a církevním kruhům na pražském biskupství jistě nebylo neznámo, že sv. Ludmila byla nejhrošlivější propagátorkou nové víry a pravou ochránkyní mladého křesťanství Metodějova“. (Píše Chaloupecký.)

Sv. Ludmila je vůbec prvou slovanskou světicí, kterou uctívají všichni pravoslavní Slované. (Z římských katolíků se k ní hlásí pouze Čechové.)

se pokládá za trest; když se odebrali od nás, *považuje se to za jejich zánik*; leč oni jsou v pokoji. Neboť i když přijmou před lidskýma očima utrpení, jejich naděje je naplněna nesmrtelností. I když byli poněkud ztrestáni, dojdou velikého dobrodiní, neboť Bůh je vyzkoušel a shledal, že jsou jej hodni. Zkouší je jako zlato ve výhni a přijme je jako plody obětované. Zasvítí ve chvíli, kdy jsou požati, jako když rychle vzplane *obětovaný* snopek *obilný*. Budou soudit národy a vládnout nad lidmi, a Hospodin v nich bude kralovat na věky. Ti, kdo v něho doufají, poznají pravdu, a přetrvají ti, kdož jsou v lásce jemu věrní. Neboť blahodať a milost jest v jeho svatých a navštívení v jeho vyvolených. [3,1–10; dle pravoslavného znění v Mineji]

Žalmista: Čtení z knihy Moudrosti Šalomounovy.

Spravedlivý i kdyby předčasně umíral, zůstává v pokoji, neboť důstojnost stáří netkví v dlouhověkosti a neměří se počtem let. Moudrost člověka – to jsou *pravé úctyhodné* šediny; život neposkvrněný – to je *pravá* zralost stáří. Kdo se stal příjemným Bohu, je *jím* oblíben. A protože žil uprostřed hříšníků, byl přemístěn. Byl vytržen *odtud*, aby špatnosti nezměnily jeho uvažování, a lsti, aby neoklamaly jeho duši. Vábení špatností totiž zatemňuje dobro a zádstivé představy zkazí mysl neponičenou zlem. Kdo se rychle stane dokonalým, naplnil dlouhá léta, ač zemřel brzy. Vždyť příjemnou se stala jeho duše Hospodinu, a proto pospíchal z prostředí lsti (a zla). Když to lidé viděli, nepochopili to, dokonce jim ani na mysl nepřišlo, že blahodať a milost je se svatými jeho a pečuje o vyvolené své. [Moudrost 4,7–15; dle pravoslavného znění v Mineji]

Na litiji

Úctyhodná kněžna Ludmilo, přijala jsi zvěstování sv. Metoděje a získala víru, jež ze slyšení pochází. Zamilovala sis Božího Syna, Ženicha Církve, která se jako nevěsta

zdobí skvosty ctností na tajemnou svatbu. Přijala jsi Ducha Svatého, Dárce moudrosti a poznání. Ducha pravdy, který tě očistil a posvětil, a v tobě se usídlil, aby ti daroval život nesmrtelný. Skrže Krista, jenž je cesta, pravda i život, jsi přišla k Otcí. Tak jsi poznala Otce nebeského a obdržela život věčný, jenž v bohopoznání spočívá. Svým příkladem vyučuješ všechny, kdo mají oči k vidění, kráčet po cestě zbožnosti. [Řím 10,17] [Jan 14,6] [Jan 17,3]

Urozená paní Ludmilo, služebnice pravého Boha! Vzдалa jsi úctu Otcí, skrže Syna v Duchu Svatém. Pro sebe i pro národ svůj získala jsi záchranu pravé zbožnosti. Věčný Bůh, jenž chce, aby všichni byli spaseni, povolal si tebe, zbožná kněžno, jako prostřednici díla spásy v české zemi. Vedl tě nad naší zemí jako hvězdu úsvitu, za níž následuje záře slunce. Podobně jako jitřenka je odleskem dne, tak i ty léčila jsi nemocné, odívala chudé, sytila hladové, ukazujíc tím přicházející Království Boží, kde uzdravení budou zchátralí lidé k nepomíjejícímu mládí nesmrtelnosti, oblečení budou nazí ve slávu Boží blahodati; duše zmírající hladem marnosti nasytí se medem a smetanou bohopoznání, vyprahlá srdce budou napojena z pramenů hojnosti věčného života a blaženosti. [1Tim 2,3—4]

Ó, vznešená paní Ludmilo! Po své zemi jsi rozsévala chrámy jako drahé kamení a vladařskou mocí rozhojnila svěřenou hřivnu – lid svůj. Samo jméno tvé dosvědčuje lásku, s jakou starala ses o lid, i námahu vynaloženou, aby lid tvůj poznal a zamiloval si pravého Boha. Vládkyně české země, jež jsi s Bořivojem přijala Metodějovo řecké vyznání a stala ses zde korouhví slovanského východního křesťanství! Ujmi se i nás, dědictví svého, a nauč nás čerpat ze studnice Pravoslaví živou vodu poznání Boha.

Matka Václavova – Drahomíra – v důsledku intrik na knížecím dvoře (v domnění, že Ludmila uplatňuje vliv na Václava a na vládu v zemi proti Drahomíře) byla zachváčena podezřívavostí a nenávisť vůči Ludmile, která se tedy uchýlila na tetínské hradiště. Tam ji však dala Drahomíra dvěma svými bojary zavraždit. Mučednice prosila své vrahy o stětí mečem, aby byla její krev prolita stejně jako krev dávných mučedníků; oni ji však zardousili jejím závojem. Tak zemřela sv. Ludmila 16. září mučednickou smrtí ve stáří 60 (61) let.

Sv. Ludmila byla podle Kristiánovy charakteristiky žena plná všelikých plodů dobrotivosti, štedrá v almužnách, v bdění neúnavná, zbožná modlitebnice, v lásce dokonalá, patronka duchovenstva, matka sirot a těšitelka vdov; navštěvovala neúnavně vězně a ve všech dobrých skutcích byla dokonalá. Nad jejím hrobem se začaly dít zázraky. Podle tradice se tam objevovaly hořící svíce a pochodně, a také jeden slepec nabyl zraku, když se dotkl země, v níž byla pochována.

Drahomíra se těchto zázračných událostí zhrozila a nechala na tom místě vystavět kostel sv. archanděla Michaela v naději, že pak budou zázraky připisovány jemu a nikoliv Ludmile.

Svatá mučednice se připojila k zástupu Kristových svědků v roce 921 (dle Pekaře v r. 920; dle ruských minejí v r. 928) a církev slaví její památku 16. září.

Když se její vnuk Václav ujal plně vlády, nechal vyzdvihnout ostatky své svaté babičky z hrobu a přenést je do pražské baziliky sv. Jiří. Po otevření hrobu se podivili, že její svaté ostatky, vlasy i oblečení nebyly porušeny tlením. Tato translace (přenesení svatých ostatků) byla zároveň aktem její kanonizace (svatořečení). (Stalo se 19. října, kdy bylo tělo nalezeno, a 21. října, kdy bylo doneseno do Prahy, pět let po jejím umučení.)

První *Život sv. Ludmily* byl napsán staroslověnsky. Agiografické popisy jejího života jsou většinou psány už jako obhajoba svatosti a úcty sv. Ludmily před tlakem západního latinského křesťanství, a zároveň jako obhajoba slovanské bohoslužby. V. Chaloupecký píše (*v předmluvě k Homilii o sv. Ludmile „Factum est“ z konce 11. stol.*) jednak o tom, že sv. Ludmila byla „nejhorlivější propagátorkou nové víry a pravou ochránkyní mladého křesťanství Metodějova“, které však „po rozchodu církve východní a západní roku 1054 pokládáno bylo za věc nedovo-

Když musel papež výslovným zákazem byzantského ritu zajišťovat prosazení latinského obřadu, je to výmluvný doklad rozšířenosti cyrilometodějského slovanského obřadu v Čechách té doby; zároveň je to názorná ilustrace nesmiřitelného boje, který vedla západní církve proti východnímu křesťanství u nás.

Chrám sv. Klimenta, který byl postaven pro slovanskou misi z Moravy na Levém Hradci, byl nejspíš prvním křesťanským chrámem v Čechách. V souvislosti s Bořivojovou snahou rozšířit křesťanství v Čechách, která narazila na odpor některých pohanů, musel kníže opustit zemi a našel útočiště u knížete Svatopluka. Časem se nepokoje uklidnily a on se mohl znovu vrátit na svůj stolec. V době svého moravského exilu prý učinil posvátný slib, že po návratu do vlasti postaví chrám ke cti přesvaté Bohorodice. A opravdu – po návratu postavil v Praze chrám. Příklad a upevnění křesťanství do Čech je tedy spojen s nadpřirozenou pomocí Matky Boží.

V životopisu sv. Ivana Českého se praví o Bořivoji, knížeti moravském, že to byl „křesťan řeckého vyznání“ (*starobylá staroslověnská legenda*).

Sv. Ludmila se stala horlivou křesťankou. Po zesnutí sv. Metoděje, když byli jeho učedníci na Moravě persekuováni a nakonec vyhnáni, odešli jistě někteří do Čech, kde byli vlídně přijati a zapojili se do rozšiřování a upevňování slovanské bohoslužby.

O tom, jak velice si sv. Ludmila slovanskou liturgii a vzdělanost oblíbila, svědčí to, že svého vnuka Václava dala učit od kněze nejprve „knihám slovanským“ a teprve později latině.

Bořivoj brzy zemřel (r. 888), a tak první vzdělavatelkou dobrého zákona v Čechách byla kněžna Ludmila. Již s manželem postavila mnoho chrámů, shromáždila kněze, podporovala chudinu a ujímala se opuštěných a nešťastných. Vlady se ujal jejich první syn Spytihněv, který vybudoval chrám sv. apoštola Petra na Budči. Když zemřel, na trůn usedl druhý syn Ludmily Vratislav, který zahájil stavbu basiliky sv. Jiří na Hradě pražském (jejího dokončení se však už nedožil), a oženil se s Drahomírou. Po jeho nečekané smrti (asi ve 33 letech věku) stal se jeho právoplatným nástupcem Ludmilin vnuk Václav (první syn Vratislavův), nad jehož výchovou bděla. Václav, řádně ke svému povýšení na stolec knížecí zvolen, byl povolán na Pražský hrad v jinošském věku a velmožové se rozhodli svěřit ho (i bratra jeho Boleslava) do výchovy Ludmile, dokud nedospěje.

Sláva...

Mučednice Ludmilo, blahoslavená kněžna česká, zbožným životem a pokorným nesením kříže svého sis otevřela bránu Království. Trpělivě jsi snášela pomluvy a zlomyslná podezření. Smrtí svou pro Krista jsi vstoupila do věčné blaženosti. Pro tvou nadšenou víru, ctnosti a věrnost daroval ti Pán slavně zpečetit tvůj život svědectvím mučedníků. Okrášlena věncem vítězství máš smělost přímo pod Božím trůnem v nebi se přimlouvav za nás i za zemi svou. Prosíme tě, vypros i nám víru a věrnost, odvahu a sílu, abychom svým životem i smrtí svědčili o pravoslavné víře Kristově. [Mat 5,11–12]

I nyní...

Bohorodičen dle typiku (buď Povýšení nebo dle přílohy)

Na stichovně (8. hlas)

Hrdinná Ludmilo, statečná paní, chrabrá bojovnice za upevnění víry ve své zemi a za spásu lidu svého. Nezalekla ses hrozcího nebezpečí, neutíkala jsi před nepřáteli, kteří mohou jen pomíjivé tělo zahubit, ale duši škodu učinit nemohou. Nebála ses smrti ani vrahů, ale s důvěrou v Pána jsi podstoupila mučednické svědectví o víře své. Dočasný život jsi pro Krista položila a duši svou tím zachránila na všechny věky. Vládkyně naše a mučednice Kristova, pros Ho, aby spaseny byly duše naše. [Mat 10,28] [Mat 16,25]

Zvolají spravedliví a Hospodin je vyslyší.

Uvěřila jsi, mučednice Ludmilo, Pánu žádajícímu, aby ti, kteří chtějí jít za ním, vzali na sebe kříž svůj. Vždyť jho Kristovo netíží, ale sladké jest. Posílněna hlubokými douškami živé vody víry, vykročila jsi na křížovou cestu, jež tě dovedla až k té noci na Tetině, kdy zločinci zardousili tě závo-

jem. Osvobozena od pout smrtelné tělesnosti vzlétla jsi do náruče Kristovy jako věrná Jeho služebnice. Za nás se u Něho přimlouvej, aby i nám otevřel lidumilnou náruč svého dobra a přijal do ní duše naše. *[Mat 16,24] [Mat 11,30] [Jan 4,14 a Jan 7,37—39]*

Mnohá jsou soužení spravedlivých, ale Hospodin je ze všech vysvobodí.

Protože ses osvědčila jako věrná služebnice, která neusíná spánkem nedbalosti, ale celou noc očekává návrat Pána svého, odměnil tě chválou a nazval „služebníkem dobrým a věrným“, který je pozván vstoupit v radost a ve svatební síň zářící. Tvá lampa stále hořela, Ludmilo, a jelikož o půlnočním čase příchodu nebeského Ženicha nescházel ti olej víry, směla jsi vstoupit na svatbu. Tví věrní ctitelé, stejné pravoslavné víry s tebou, prosí tebe: „Uděl nám ze svého oleje, ať lampy srdcí dědiců tvých září do noci těžké doby naší, a nejsme vyhnáni od zavřených dveří síně svatební.“ *[Luk 12,36—40] [Mat 25,14—23] [Mat 25,1—13]*

Sláva...

Blažená Ludmilo, vzešla jsi nad zemí českou jako hvězda jitřní, rozptýlila tmu modloslužby pohanské a osvětila svůj lid světlem pravoslavné víry Kristovy. Lidumilná kněžno, český lid, který byl chudý, jsi obdarovala hlásáním Evangelia, národ zoufalý jsi utěšila zvěstováním odpuštění hříchů, nahé jsi oděla do skvoucího roucha křtu, hladovým prostřela hostinu nebeského stolování a bloudící uvedla na spásonosnou úzkou stezku do Božího království. Lidumilná matko naše, přijmi i nás za dítko svá, opatrovaná přimluvami tvými.

I nyní...

Bohorodičen dle typiku (z oktoichu nebo svátku Povýšení)

lem s křesťany. Sv. Metodějovi bylo líto ponížení Bořivojova, který podle obyčeje pohanů seděl při hostině na podlaze, a promluvil k němu o křesťanství. Na otázku Bořivojovu mu odvětil, že jako křesťan by se musel „zřící model a zlých duchů v nich sídlících“ a být „připraven věřit z celého srdce v Boha Otce všemohoucího a jeho Syna jednorozeného Pána našeho Ježíše Krista a Ducha Utěšitele, osvětitele všech věřících, nejenom pro světské blaho, ale i pro spásu své duše, aby si získal slavnou palmu věčnosti a stal se účastným společenství svatých v nevýslovné radosti“. Na prosby Bořivojovy a jeho družiny třiceti dvořanů je následujícího dne sv. Metoděj poučil o základech víry a podle obyčeje vykonali půst, a pak je znovuzrodil svatým křtem. (V letech 874—879.) A když je ve víře plně vzdělal, obdaroval ho a nechal vrátit se domů. Dal mu s sebou kněze ctihodného života jménem Kaich; toho v Čechách usadili na hrádku, jehož jméno je (Levý) Hradec, kde založili chrám v čest sv. Klimenta, papeže a mučedníka. Odtud začala misie po České zemi. *(Tak dle Kristianovy legendy z konce 10. stol.)*

Při první návštěvě Metodějově v Čechách (při níž zřejmě vysvětil vzpomenuť chrám sv. Klimenta /nebo jeho základní kámen?, protože Metoděj přišel do Čech po „krátkém čase“/) byla teprve nejpíše pokřtěna sv. Ludmila s mnoha jinými. *(Tak dle „Krátkého sepsání o sv. Cyrilovi a Metodějovi i pokřtění země Moravské a České“; z 3. čtvrtiny 10. stol.)*

Toto je počátek slovanské liturgie v Čechách, která se rychle šíří, a proto se záhy stává ze strany Západu pronásledovanou. Z první čtvrtiny 12. století máme v Kosmově kronice zakládající listinu pražského biskupství, kde se píše, že biskupství (založené v r. 973) má být zřízeno nikoliv podle obřadů nebo zvyklostí bulharského a ruského národa – a bez slovanštiny. (Je to jedno z řady svědectví o tom, jak latinská církev potlačovala byzantsko-slovanské křesťanství, které u nás tehdy bylo v převaze.)

Děkan pražské metropolitní kapituly Hilarius Litoměřický pro nás zachoval úryvek ze zakládající listiny pražského biskupství, kterou napsal papež Jan XIII.: „Posíláme na tvou žádost biskupa a povyšujeme Pražský kostel na katedrální s příkazem, aby bohoslužby byly konány nikoliv podle obřadů Řeků, ale podle ritu církve římské.“ *(Hilarii Litomericensis, S. Ecclesiae Pragensis Decani, 1465)*

O sv. Ludmile, kněžně a mučednici

V době, kdy na Moravě působil ještě sv. Metoděj, zasedl v Čechách na Přemyslův stolec kníže Bořivoj. Jím začíná vlastně teprve historie českého národa, protože on byl prvním křesťanským knížetem v Čechách. Narodil se asi r. 852 a když mu bylo 22 let, oženil se s dcerou jednoho knížete ze slovanského polabského kmene (Pšovanů, kteří žili na Mělnicku) – Ludmilou. Češi té doby byli ještě pohané, i mladá kněžna byla pohankou.

Z Bavorska tlačilo se do Čech křesťanství prostřednictvím dobyvačných Němců a vzbuzovalo tudíž u knížat a lidu strach a odpor. (Němci používali šíření křesťanské víry jako záminku pro politickou expanzi.) Zcela jiného rázu byly zprávy o křesťanství, které sem docházely ze sousední Moravy, kde tehdy za mocného knížete Svatopluka spočívalo těžiště politického života našich předků. Bořivoj byl úředním knížetem v Čechách a podržoval se „králi Svatoplukovi“, jak o tom vypráví Dalimilova kronika. Jistě to nebyla jen obava před Němci, nýbrž i touha poznat křesťanství ve formě, která dovedla uchvátit celou Moravu. Proto se dal Bořivoj se svou manželkou (a knížecím domem) pokřtít sv. Metodějem (asi v r. 874—9).

Není vyloučeno, že tu sehrál svou úlohu i jiný český světec – sv. Ivan, poutevník, syn knížete Gostomysla z polabských Slovanů, který padl v boji proti Ludvíku Německému, jenž pod záminkou pokřesťanštění polabských Slovanů zaváděl u nich porobu a poněmčení. Sv. Ivan se setkal s Bořivojem a je možné, že ho varoval před přijetím křtu ze Západu a radil mu nechat se pokřtít od sv. Metoděje, aby český národ nestihl podobný osud, jako polabské Slovaný.

Za účelem dalších křtů v Čechách přijel sem i samotný sv. Metoděj. Za této návštěvy bylo přičiněním Bořivoje a jeho horlivé manželky založeno a zbudováno několik chrámů, pro něž sv. Metoděj vysvětil a ustanovil kněze ze svých učedníků. Současně zřídil sv. Metoděj pro výchovu duchovenstva „Křesťanskou akademii“ při chrámu sv. Klimenta na Vyšehradě, která ještě v 11. stol. byla proslulá učeností tamních učitelů; zde se vzdělával i sv. Prokop.

Nejpravděpodobnějším sledem událostí je, že nejprve byl pokřtěn samotný Bořivoj s družinou, který byl v jakési záležitosti na návštěvě u Svatopluka na Moravě, kde mu při hodování nedovolili (podle křesťanských principů), aby seděl za jedním sto-

Po Otčenáši tropar sv. Ludmile — dne 16. září

Zanechavši temnotu modloslužby,
s horoucí láskou přijala jsi světlo pravoslavné víry
Kristovy;
zjevila ses, Ludmilo, jako hvězda jitřní,
a světlem svatosti své den pravé bohoucty v české
zemi jsi započala.

Matko chudých, podpora ochromených,
světlo slepých, utěšitelko zarmoucených,
rosou modliteb svých před Hospodinem
zavlaž milostivě srdce lidu svého ve víře netečná
a sklíčená,

a zjasnivši oči naše,
nedejž nám zahynouti od nepřátel našich. (Hlas 1.)

Nebo tropar pro den nalezení sv. ostatků 21. října

Dala jsi promluvit němé duši svého národa,
aby slovanskou liturgií chválil Boha.
Od Metoděje z Moravy jsi mezi Čechy uvedla,
Kristovu pravoslavnou víru východní.
Ludmilo, neúnavná v pústech a na modlitbách,
starostí o chudé ukazovala jsi vzor křesťanský.
Krista ukřižovaného jsi jako věrná ovečka
následovala až ke svědectví mučednictvím.
Duši svou odevzdavši do rukou nebeského ženicha,
u Nejvyššího přimlouvej se za lid pravoslavný.

(Hlas 2.)

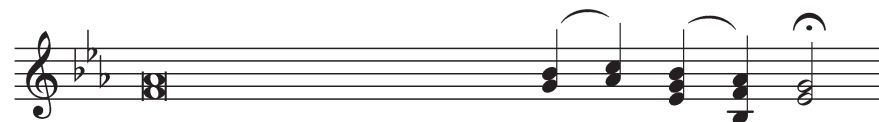
Dodatek k večerní službě

Bohorodičen na »I nyní...« po litijních stichirách

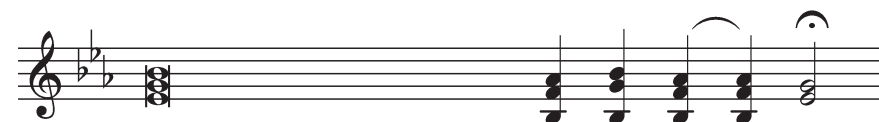
(Zde uvedený bohorodičen je pro svátek přenesení ostatků;
v den umučení se bere litijní bohorodičen svátku Povýšení.)

Dílo patriarchy Germana; hlas 5.

Melodiemi písní oslavme Královnu všech, Matku i Panu, jež se sklání shůry, aby požehnáním korunovala ty, kdo ji velebí. Ať se shromáždí králové a knížata, aby jásali v písních nad Královnou, která porodila Krále, jenž se lidumilně rozhodl osvobodit držené ve *spárech* smrti. Pastýři a učitelé, shromáždění chvalme přecistou Matku dobrého Pastýře. Písněmi krasořečnými vychvalujme ji jako: zlatoskvoucí svícen, zářící oblak, prostrannější než nebesa, oduševnělou schránu, ohni podobný trůn Vládce, zlatou nádobu plnou many, uzamčenou bránu, již prošel jen Syn, který je Slovem Božím. Té, která je všech křesťanů útočiště, rceme: „Komnato Slova Božího, učiň nás, ponížené, hodnými nebeského Království, neboť nic není nemožno orodovnictví tvému.“

1. aby slovanskou liturgií	chvá - lil	Bo - ha.
2. Kristovu pravoslavnou	ví - ru	vý - chod - ní.
3. starostí o chudé ukazovala	jsi vzor	křes - ťan - ský.
4. následovala až ke svědectví	mu - čed - nic	- tvím.
5. u Nejvyššího přimlouvej se za lid	pra - vo - slav	- ný.

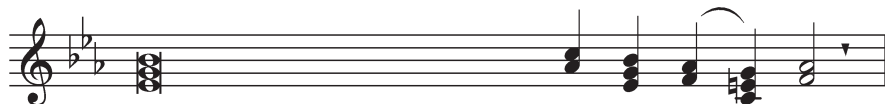
1. nezalekla ses a život svůj poručila	Pá - nu	Je - ži - ši.
2. a oči slepé tam prohlédly	na pří - mlu - vy	tvé,
3. dosvědčena byla svatost tvá vůní	my - ra	ne - bes - kou.
4. kdo by nás tedy mohl zbavit	o - chra - ny	tvé?
5. daruj nám od nich uzdravení duší	a těl	na - ších.

radovati se budou na místě od - po - či - nu - tí své - ho.

Tropar sv. Ludmile ke dni nalezení svatých ostatků – 21. října

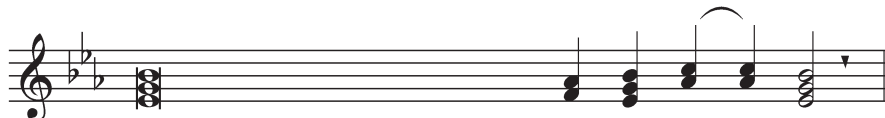
(2. hlas – troparový)

1. Dala jsi promluvit němé duši	své - ho ná - ro - da,
2. Od Metoděje z Moravy jsi mezi	Če - chy u - ved - la,
3. Ludmilo, neúnavná v pústech a	na mod - lit - bách,
4. Krista ukřižovaného jsi jako	věr - ná o - več - ka
5. Duši svou odevzdavši do rukou nebe-	ské - ho že - ni - cha,

Kondak sv. Ludmile ke dni nalezení svatých ostatků – 21. října

(1. hlas – stichirový)

1. Těch, kdo zabíjejí tělo, ale duši ne-	mo - hou u - blí - žit,
2. Na hrobě tvém pak zářilo	svě - tlo Bož - ské
3. a po nalezení tvých neporu-	še - ných o - stat - ků
4. Zázraky tvé nedokázali zaslepení moc-	ná - ři u - ml - čet,
5. Sv. Ludmilo, tvé ostatky jsou pra-	me - nem lé - či - vým,

Prokimen

Chvá - ly do - jdou cti - hod - ní ve slá - vě,

Na liturgii

Blahoslavenství

Na malém vchodu tropar „Zanechavši temnotu modlo-sluzby...“ (viz na konci večerní) a kondak:

Kondak sv. Ludmile

V utrpení svém zazářila jsi skvostně,
mučednice Ludmilo,
prolitím své krve ses okrášlila
a jako krásná holubice jsi k nebi vzlétla;
přimlouvej se tedy stále,
za uctívající tebe. (Hlas 4. – stichirový)

Nebo kondak pro den nalezení sv. ostatků 21. října

Těch, kdo zabíjejí tělo, ale duši nemohou ublížit,
nezalekla ses a život svůj poručila Pánu Ježíši.
Na hrobě tvém pak zářilo světlo Božské
a oči slepé tam prohlédly na přimluy tvé,
a po nalezení tvých neporušených ostatků
dosvědčena byla svatost tvá vůní myra nebeskou.
Zázraky tvé nedokázali zaslepení mocnáři umlčet,
kdo by nás tedy mohl zbavit ochrany tvé?
Sv. Ludmilo, tvé ostatky jsou pramenem léčivým,
daruj nám od nich uzdravení duší a těl našich.
(Hlas 1. – stichirový)

Pořádek zpěvu troparů a kondaků viz typikonální poznámka vzadu.

Prokimen

Chvály dojdou ctihodní ve slávě, I radovati se budou na místě odpočinutí svého.

Verš: Zpívejte Hospodinu píseň novou, chvála jeho je v chrámu ctihodných.

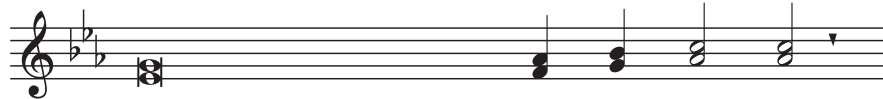
Apoštol: Efez 4,17—25

Příloha s notací

Tropar sv. Ludmile ke dni 16. září

(1. hlas – troparový)

1. Zanechavši temnotu	mo - dlo - služ - by,
2. zjevila ses, Ludmilo, jako	hvěz - da jitř - ní,
3. Matko chudých, podpora	o - chro - me - ných,
4. rosou modliteb svých před	Hos - po - di - nem
5. a zjasnivši	o - či na - še,

Kondak sv. Ludmile

(4. hlas – stichirový)

1. V utrpení svém zazářila	jsi skvost - ně,
2. prolitím své krve ses	o - krás - li - la
3. přimlouvej se	te - dy stá - le,

Alleluja

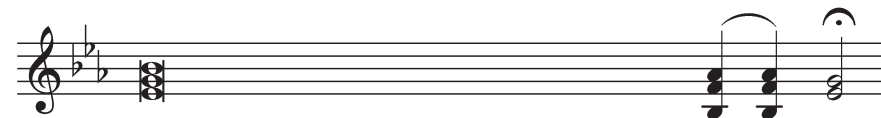
Verš 1.: Zvolají spravedliví a Hospodin je vyslyší.

Verš 2.: Mnohá jsou soužení spravedlivých, ale Hospodin je ze všech vysvobodí.

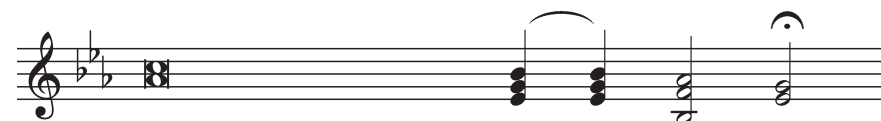
Evangelium: Mat 13,44—52

Ke svatému přijímání

V paměti věčné bude spravedlivý, pověsti špatné nemusí se bát. (Ž 111,6—7)

1. s horoucí láskou přijala jsi světlo pravoslavné víry	Kris - to - vy,
2. a světlem svatosti své den	
	právě bohoúcty v české zemi jsi zapo - ča - la.
3. světlo slepých, utěšitelko zarmou-	ce - ných,
4. zavláží milostivě srdce lidu svého ve víře	
	netečná a sklí - če - ná,
5. nedejž nám zahynouti od nepřátel	na - šich.

1. mučednice	Lud - mi - lo,
2. a jako krásná holubice jsi k	ne - bi vzlét - la;
3. za uctíva-	jí - cí te - be.